

УДК 631.445.4:504.062(477.7)(26.05)

М.В. Адобовська, ст. викладач.

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна

СУЧАСНИЙ ПРИРОДООХОРОННО-ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЧОРНОЗЕМНИХ ҐРУНТІВ УЗБЕРЕЖНО-СХИЛОВІХ ТЕРИТОРІЙ ЛИМАНІВ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Розглядаються види та інтенсивність сучасного антропогенного впливу на стан чорноземних ґрунтів узбережно-схилкових територій лиманів північно-західного Причорномор'я. Аналізується природоохоронно-екологічний стан чорноземів та шляхи збереження і відновлення їх ресурсно-екологічного стану.

Ключові слова: чорноземи, схилкові території, лимани північно-західного Причорномор'я, сучасний стан ґрунтів.

Вступ

Ґрунти, що сформувалися на схилкових територіях, одні з найуразливіших в екологічному відношенні, особливо при посиленні антропогенного навантаження на ці території. Використання природних ресурсів узбережних зон річок, озер, морів з давніх часів створило унікальні форми сільських і міських пейзажів. На жаль, урбанізація, сільськогосподарське і індустріальне використання ґрунтів узбережних територій значно зменшили біологічну різноманітність і природний характер довкілля цих територій. Хоча екологічна, економічна і соціальна важливість природних узбережних територій усвідомлюється суспільством і державою, екологічна ситуація тут продовжує погіршуватися. Привабливість узбережних зон перебуває під тиском, який збільшується, – екологічна рівновага порушена і продовжує погіршуватися, все це веде до погіршення санітарно-екологічної ситуації [6].

Узбережна зона лиманних комплексів північно-західного Причорномор'я, за рахунок свого вигідного (унікального) положення, піддається суттєвому антропогенному навантаженню. Сюди можна віднести сільськогосподарське використання, обумовлене як вигідним кліматичним положенням, та наявністю прісної води, так і територіальним – близькістю до крупних населених пунктів: Одеса, Білгород-Дністровський, Ізмаїл та ін. При цьому в нинішній ситуації це використання носить скоріше екстенсивний характер, ніж інтенсивний. А це веде до конфлікту між діяльністю людини, первісною природою і природоохоронними заходами, спрямованими на збереження стійкої (стабільної) екологічної ситуації [7, 8].

Об'єкти досліджень

Сучасний природоохоронно-екологічний стан чорноземних ґрунтів узбережно-схилкових територій характеризується на прикладі декількох

покриві чорноземів південних і чорноземів звичайних на фаціально-підтиповому рівні, лінія поділу проходить по акваторії Дністровського лиману [4]. Ґрунти узбережної зони Куяльницького лиману і лівого берега Дністровського відносяться до помірно-континентальної фації, а чорноземи правого берегу Дністровського лиману і озера Ялпуг – до ґрунтів міцелярно-карбонатних теплої фації.

Чорноземи помірно-континентальної фації, пересічно середньосуглинкового гранулометричного складу, слабогумусовані – містять менше 3% гумусу в верхніх горизонтах повнопрофільних (незмитих) різновидів на ділянках узбережжя з ухилом поверхні до 1° і суміжних вододілів. На переважаючій же площі території схилового узбережжя з ухилом поверхні 1–2° чорноземи слабо-, а на ділянках з ухилом 3–5° – середньозмиті з укороченим профілем і меншою гумусованістю в результаті змиву верхніх (гумусових) горизонтів профілю.

На узбережних схилах правобережжя Нижнього Дністра і всього узбережжя озера Ялпуг на лесових породах сформувалися чорноземи звичайні міцелярно-карбонатні теплої фації, в південній частині узбережжя – чорноземи південні міцелярно-карбонатні, переважно слабогумусовані. Як звичайні, так і південні міцелярно-карбонатні чорноземи, на відміну від чорноземів помірно-континентальної фації, характеризуються високою біогенністю. На переважаючій території вони слабо-, а на ділянках з великими ухилами поверхні середньозмиті. В узбережній зоні лиманів ґрунти зазвичай середньо- і сильнозмиті, містять гумусу в верхньому горизонті менше 2%. Досить часто ґрунтовий шар товщі в узбережній зоні лиманів повністю змитий-розмитий. У останньому випадку на поверхню відслонюються леси, червоно-бурі або сизо-сірі глини і суглинки.

У всіх досліджуваних чорноземах, що сформувалися на лесових породах, в нижній частині профілю морфологічно чітко виділяється горизонт акумуляції карбонатів (Вк, Свк, Ск) у формі білозірки, а в міцелярно-карбонатних чорноземах Задністров'я – рясної карбонатної «псевдоцвілі». Вміст карбонатів (CaCO_3) в цих горизонтах складає зазвичай 9–12, в окремих випадках до 15% [4, 5].

Господарська діяльність і меліоративна освоєність земель території району досліджень є потужним чинником сучасного рельєфо- і ґрунтоутворення, перетворення первісних ландшафтів і ґрунтів узбережно-схилових територій лиманів. Практично повне освоєння земель в межах вододільної і терасової рівнини, в т.ч. і територій схилів, під рілля, екстенсивна технологія землеробства і низька його культура зумовили розвиток цілого ряду деградаційних ґрунтових процесів – ерозії, дегуміфікації, руйнування агрономічно цінної структури і ущільнення верхніх горизонтів профілю. Інтенсивний випас худоби, вирубка лісонасаджень і особливо пожежі в узбережній зоні лиманів також сприяють інтенсифікації процесів площинної і глибинної ерозії, а часто і процесів ерозійно-абразійного руйнування берегів.

Основні висновки та проблеми раціонального використання чорноземів узбережно-схилових територій

В результаті вивчення чорноземів узбережно-схилових територій лиманів північно-західного Причорномор'я встановлено, що природоохоронно-екологічний стан ґрунтів далекий навіть від задовільного рівня. Досліджувана територія слабо заліснена. Дуже часті випадки застоювання під рілля узбережних схилів з ухилом поверхні більше 3–5°.

Природоохоронно- і санітарно-екологічну ситуацію чорноземів ускладнюють також об'єкти виробничої інфраструктури – ферми з підсобними і виробничими приміщеннями, силосо- і гноєсховища, кар'єри видобутку будматеріалів та ін. В процесі вивчення стану узбережжя виявлена велика кількість несанкціонованих звалищ сміття (побутові відходи, будівельне сміття), інколи і гною в районі населених пунктів і дачних масивів.

Досить складний рельєф узбережно-схилових територій, умови зволоження і, особливо властивості та рівень родючості чорноземів різного ступеня еродованості, суттєво ускладнюють використання земель цієї території. Зокрема, верхні менш круті (зазвичай до 2–4°) третини схилів із слабо-, рідше середньозмитими чорноземами найчастіше використовуються під ріллю, і потребують суворого дотримання заходів щодо запобігання ерозії ґрунтів, відновлення і підвищення їх родючості [3].

Крутіші ділянки узбережно-схилових територій, ускладнені ярами, балками і зсувами, виходами на поверхню вапняків традиційно використовуються під пасовища. Вони потребують проведення заходів щодо поліпшення травостою шляхом підсіву цінних в кормовому відношенні трав, ліквідації смітної рослинності. Найбільш же круті і обривисті ділянки узбережжя лиманів, глибоко розчленовані ярами, осипами, необхідно відвести під ґрунтозахисні, берего- та водозахисні лісонасадження.

Прикладом одного з шляхів раціонального та ефективного використання чорноземних ґрунтів має досвід освоєння ділянок схилових територій узбережжя Нижнього Дністра під дачні сади і виноградники для населення м.Одеси і придністровських райцентрів. Для цього цілком придатні як ділянки із слабо- і середньозмитими чорноземними ґрунтами, так і зсуво-небезпечні і терасовані ділянки узбережжя.

Література

1. Адобовский В.В., Адобовская М.В., Губанов В.В. К проблеме деградации и реконструкции закрытых лиманов северо-западного Причерноморья // География и природные ресурсы № 3. – Новосибирск: Изд. СО РАН НИЦ ОИГН СО РАН, 2000. – С. 63–67
2. *Орошение на Одессине. Почвенно-экологические и агротехнические аспекты.* – Одесса: Ред.-изд.отдел, 1992. – 436 с.
3. Світличний О.О., Чорний С.Г. Основи ерозієзнавства: Підручник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 266 с.
4. *Технический отчет о результатах исследований и картографирования геоморфологических процессов и состояния берегов и прибрежной суши Нижнего Днестра южнее широты г.Беляевка Одесской области в 2007 году.* – Одесса: ОНУ, 2007. – 109 с.
5. *Технический отчет о результатах экспедиционно-полевых работ по исследованию геоморфологических процес сов в береговой зоне озера Ялпуг в августе 2001 года.* – Одесса: ОНУ, 2002. – 71 с.
6. COM(2005) 35, 9.2.2005.
7. *Department of the Environment (1995) A Guide to Risk Assessment and Risk Management for Environmental Protection.* HMSO, London
8. *The situation in Europe's coastal zones,* <http://ec.europa.eu/environment/iczm/home.htm>

М.В. Адобовская

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
кафедра почвоведения и географии почв,
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина

**СОВРЕМЕННОЕ ПРИРОДООХРАННО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ
СОСТОЯНИЕ ЧЕРНОЗЕМНЫХ ПОЧВ ПРИБРЕЖНО-СКЛОНОВЫХ
ТЕРРИТОРИЙ ЛИМАНОВ СЕВЕРО-ЗАПАДНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ**

Резюме

Рассматриваются виды и интенсивность современного антропогенного влияния на состояние черноземных почв прибрежно-склоновых территорий лиманов северо-западного Причерноморья. Анализируется природоохранный-экологическое состояние черноземов и пути сохранения и возобновления их ресурсно-экологического состояния

Ключевые слова: черноземы, склоновые территории, лиманы северо-западного Причерноморья, современное состояние почв.

M.V. Adobovska

Odessa Mechnikov National University,
Department of Soil Science and Soil Geography,
Dvorianskaya St., 2, Odessa, 65082, Ukraine

**MODERN NATURE PROTECTION-ECOLOGICAL CONDITION
OF CHERNOZEM SOILS OF COASTAL-SLOPES OF TERRITORIES
OF ESTUARIES NORTHWEST BLACK SEA COAST**

Summary

Kinds and intensity of modern anthropogenesis influence on a condition chernozem soils of coastal-slopes of territories of estuaries of northwest Black Sea Coast are examined. The nature protection-ecological condition of chernozems and ways of preservation and renewal of their resource-ecological condition is analyzed.

Key words: chernozems, slopes territories, estuaries of northwest Black Sea Coast, a modern condition of soils.